

התורה היא באמצע כל החכמות. והראיה – כי הלמדן יכול להבין בכל החכמות כשרוצה, ואילו החכם בשאר החכמות, כשרוצה ללמוד תורה אינו יכול. ולכך ספר 'ויקרא' באמצע התורה – כי בו כתובים הקרבנות שהם בבית המקדש, שהוא צמצום וריכוז הכל. ולכך מתחילים עם הקטן ללמדו 'ויקרא', שהוא גם כן בחינת צמצום. רמז לדבר ויקרא – אלף זעירא (בשם רבי פינחס מקוריץ – אמרי פנחס ('השלם') ש"ס ומדרשים עמ' טט). ממוצא הדברים נשמע שהלכות קדשים ועניניהם המה תמציתה ו'מרכזיותה' של החכמה כולה, כשם שביהמ"ק משתיתו של עולם. ובוה יובן מאמרם ז"ל 'חכמת – זה סדר קדשים'.

*

'וכי מה ענין נזירות אצל רמה, אלא שהיו יושבין ברמה ועוסקין בנויו של עולם...' – '... שעסקו בשאלת בנין בית המקדש שיהפוך עולם מנוול לעולם נאה. אמנם מצד המעשי התחילו בבנין בית המקדש רק בימי שלמה, אבל האידיאה הנשגבה של בית המקדש צפה ועלתה בראשונה ברמה. ובוה אפשר לפרש את הפסוק קול ברמה נשמע שרבים מתלבטים בו, כי הרי קבורת רחל היא בחלקו של יהודה בדרך אפרתה ורמה היא בחלקו של בנימין? – אלא במקום חידוש האידיאה של בית המקדש, שם נשמעה גם היללה על חרבנו'. (מתוך מאמרי הראי"ה ב עמ' 389)

דף נה

'ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים' ... כי חטאת, מה חטאת אינה נאכלת אלא לזכרי כהונה, אף זבחי שלמי צבור לזכרי כהונה' – וזהו עומק פשט הכתוב, שלכן כלל שניהם ב'עשה' אחת. ועוד זאת, בכל מקום שמוזכרים יחדיו חטאת עולה ושלמים (בסדר שמיני ונצו) נאמרה חטאת בתחילה, שהרי קריבה קודם לעולה, ואילו כאן נאמר עולה בתחילה – שינה הכתוב כדי לסמוך חטאת לשלמים, להקישם.

וזהו שמקשה אביי: 'אי הכי, גבי איל נזיר דכתיב...' – גם שם נאמר כן, מכיון ששינה והקדים עולה לחטאת [הגם שהחטאת קריבה קודם לעולה], ודאי בא להקיש חטאת לשלמים. [וזהו שאמר 'אי הכי' – כי לפי הדרשה הראשונה שדרשנו דין 'צפון', אין שייך להקיש איל נזיר לחטאת, מפני שהוא דבר הלמד בהקש ואינו חוזר ומלמד בהקש, אדרבה, אילו היה כתוב שלמים לאחר עולה היה מקום להקישם אליה].

ומתריך, בא להקיש שלמים לחטאת, ללמד שאם גלה על אחד משלשתן יצא, וזהו החטאת שקרבה ראשונה, כשגילח מיד אחריה – יצא. לכך סמך הכתוב החטאת לשלמים, ללמוד דין זה (משך חכמה אמור כג, יט. וע"ע ב'הר צבי' כאן בבאר מהלך הסוגיא).

לדעת התוס' (בסוכה לא. ד"ה ור' יהודה) שלימוד ההקש אדם דן מעצמו, צריך להבין מה מקשה אביי ומאי 'אי הכי' דקאמר, הלא סוף סוף הקיש הכתוב. ולכאורה מוכח לפי זה כמש"כ בשו"ת חות יאיר (רג) שכל הקש מבוסס על יתור או חריגה בדקדוק הלשון, ובלא זה אינו הקש דאורייתא אלא אסמכתא בעלמא. ומובן אם כן שעל זה נסוב המו"מ בסוגיא, האם להקיש משום שינוי הסדר כנ"ל, אם לאו.

ואולם מדברי התוס' באתו מקום משמע (כמו שכתב הרש"ש שם) שהקש אינו צריך הפנאה והוכחה, דלא כהח"י. וכן ברש"י בגטין מא: (ד"ה דכו"ע) משמע שהקש אדם דן מעצמו (דלא כפשט דברי רש"י בסוכה שם) וגם משמע מדבריו שהקש אינו צריך מקרא מופנה.

וצ"ל כמו שכתבו התוס' בסוכה שם, שיש דברים שאין נראה להקישם לאותו דבר. וא"כ זהו שהוכיח אביי שכאן אין נראה להקיש, שאם כן מה נאמר באיל נזיר.

ואדרבה יש להקשות לדברי רש"י בסוכה המורים בפשטות שאין אדם דן הקש מעצמו אא"כ קיבל מרבו (וע' יוס"ד מנחות פב:), מה מקשה אביי, הלא יש לומר שנתקבל לדרוש בשלמי ציבור ולא נתקבל באיל נזיר. אך לפירוש הנ"ל יש לומר שכשיש הוכחה או הפנאה ניתן לדרוש אף ללא קבלה מרבו, שההוכחה מורה שהקישם הכתוב.

'שלמים... ונאכלין... לשני ימים וליילה אחד' – כתב הרמב"ן (בסדר צו ז, טז) שעיקר מצוותו להאכל ביום זבח, אלא שאם יוותר ממנו, יאכל ביום שלמחרת, וכדכתיב ביום הקריבו את זבחו יאכל, וממחרת, והנותר ממנו יאכל. [ויש שדקדקו כן גם מטעמי המקרא. ע' בפירוש המלבי"ם ובספר 'למיסבר קראי' שם]. יש אומרים שהדבר שנוי במחלוקת הראשונים (ע' אור שמח מעה"ק י, 1).
וע"ע בשו"ת חכם צבי קנא; צ"ח ריש ברכות; גיילי אפרים (לרא"פ שטיין. עמ' קפח – במכתב מהגר"נ געשטעטנער).

'אלא שהמורם נאכל לכהנים... ולבניהם' – אפשר בא להשמיענו, שלא נאמר הואיל ואכילת הקדשים נחשבת כעבודה, אינה כשרה בקטנים, קא משמע לן שגם קטני הכהנים אוכלים בקדשים (עפ"י שפת אמת).

'רבי אליעזר אומר... שיכול והלא דין הוא ומה קדשים קלים שהוכשרו בכל הרוחות לא הוכשר מקומן אצל קדשי קדשים...' – נראה שמצינו כגון זה בדברי רבי אליעזר במקום אחר (לעיל יא.), שדחה הק"ו שאמר רבי יהושע להכשיר שאר זבחים ששחטם לשם פסח בי"ד בניסן [ק"ו משאר ימות השנה שאחרים שנשחטו לשמו כשרים הגם שהוא עצמו שנשחט לשמו פסול]: 'מה לי הוכשרו אחרים בשאר ימות השנה לשמו, שכן הוא כשר לשם אחרים, ויוכשרו אחרים בזמנו לשמו שכן הוא פסול לשם אחרים?!' – כלומר יש לנו להשוות שניהם ולאונם. אף כאן המגמה היא להשוות קדשים קלים עם קדשי קדשים שכל אחד לא יהא כשר במקומו של חברו [וכאן קיים אף ק"ו הפכי, שודאי בקדשי קדשים מסתבר יותר שלא לפגום בקביעות מקומו ולהכשיר בצפון קק"ל]. וסברא זו דוחה לדעתנו את הקל וחומר.
[כעין זה נחלקו רבנן ורבי שמעון (בקדושין כ-כא) האם אומרים 'קל וחומר' שאם הורע כחו של א' מ-ב' בדבר אחד, ודאי לא ייפה כחו בדבר אחר, או להפך, זה שהורע כחו בדבר אחד היא הנותנת ליפות כחו בדבר אחר].

(ע"ב) 'לפסול צידי צדדין' – פרש"י: בלשכות הבנויות בעזרה, ואפילו תוכן קדש. ואולם נראה שזה רק כאשר אינו רואה משם את פתח ההיכל, אבל אם פתחן פתוח ורואים משם את פתח ההיכל – כשר כיון שתוכן קדש (פנים מאירות).
ובזבח תודה משמע לכאורה, שאם הלשכה אינה פתוחה כנגד הפתח, אפילו ניתן לראות ממנה את פתח ההיכל – נחשבת 'צדי צדדין'. שדייק שם מרש"י שכל שאינו כנגדו, נחשב 'צדדין', וכיון שהוא בתוך לשכה, ממילא הוי 'צדי צדדין'. וצ"ע.

'שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל – פסולין, שנאמר ושחטו פתח אהל מועד – בזמן שהוא פתוח ולא בזמן שהוא נעול... גובהה מאי? תא שמע...' – רש"י (להלן סא.) כתב (לפי גירסא אחת שם. וכ"כ בנזיר מה. וכן יש שדייקו מלשון הרמב"ם – ע' זרע אברהם (כללים נח, מכתב מה'אור שמח); אג"מ יו"ד ח"ב א.

ויש שדחו – ע' מנחת חינוך קטו, כד; שפת אמת. וכ"כ התו"י ביומא כט. וע' בשפ"א להלן קיא: שר"ל כן בבאור התוס' (שם): דוקא שלמים, שכתוב בהם ושחטו פתח אהל מועד, אבל לא שאר קרבנות. ואולם התוס' (שם, ד"ה קודם) חולקים וסוברים שכל הקרבנות פסולים, ומדאורייתא (וכן משמע מפירוש הראב"ד לתמיד פ"ג. וכן נקט לעיקר במנ"ח (קטו, כד; קמא, ה). וע"ע שו"ת דובב מישרים ח"ב ה; פירוש המלבי"ם ויקרא א, ה).

ולדברי רש"י צריך לומר שראיית הגמרא היא מסתימת הברייתא, שמדברת על 'שחיטת קדשים קלים' – משמע שהשלמים בכלל (הגר"ס).

א. באופן אחר י"ל, שאף לרש"י מצוה לכתחילה [מדרבנן] לפתוח הדלתות לפני שחיטת שאר הקרבנות, כמוש"כ התוס' (שם ובמנחות צה.), ואם כן ראית הגמרא היא מכך שעשו גובה כנגד הפתחים, מוכח שאין הגובה סותם, שהרי לכתחילה צריך שיהא פתוח.

ובשפת אמת צדד בשיטת הרמב"ם שבשלמים מעכב אף בדיעבד ובשאר קרבנות מצוה מדאורייתא, אך אינו מעכב. ע"ש בטעמו.

ב. כל זה אמור לענין השחיטה, אבל בשאר עבודות ובהקטרה, אין פתיחת דלתות מעכבת. כן כתב בשו"ת בית זבול ח"ב כט, י.

עוד כתבו התוס' (ביומא כט.) שאין פסול אלא בשחיטה, ולא במליקה או בקמיצה.

– 'ודע, דדין זה אין סותר לפסק הרמב"ם דפסק דמקריבין היום קרבנות על המזבח אף על פי שאין בית משום דקדושה הראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא – דכיון דההקדשה הוא נגד חלל של פתח מקום המקודש, מקרי 'לפני פתח אהל מועד'. ולא נתמעט רק היכי שהיכל הוא סגור נגדו, דלשון פתח משמע החלל של הפתח, שיהא פתוח נגדו, כפירש"י.

ולא תיקשי ממה דאיתא בגמרא, דגם במשכן אם שחטו קודם שהעמידו הלויים המשכן או לאחר שפרקוהו פסולין – דהתם אין אותו מקום מקודש וא"כ לא קרי זה 'לפני אהל מועד'.

ומכל מקום נראה פשוט דעל כל פנים אם על מקום ההיכל בנוי איזה בנין, כמו שמצוי היום בעו"ה – ממילא שוב אסור להקריב קרבנות על המזבח, דהלא עכ"פ איננו שוב נגד חלל פתח אהל מועד.

אמנם, אחרי כתיב זה מצאתי בחידושי הרשב"א שבוועות, שהקשה גם כן קושיתנו, ותירץ דכל זה בשיש אהל מועד, בענין שיהיה נגד פתחו, משא"כ כשאין בית. ע"ש. ומ"מ לענין משכן לאחר שפרקוהו – פסול לכולי עלמא, כיון שנסתלק קדושת המשכן גרע טפי. ולפי זה אפשר דגם היום כשר. וצ"ע' (לשון 'ובת תודה' לבעל הח"ח ז"ל. וע"ע הר צבי כאן).

הערת הרא"ז לאנדא שיחי' מברוקלין: לפי התגליות האחרונות, הבנין שהוא עומד היום שם, אינו כולו על מקום ההיכל'.

– שינה הכתוב בפסוק זה ושחטו פתח אהל מועד, משני הכתובים האחרים: ושחט אתו לפני אה"מ – כי מהפסוק הזה דרשו שלמים שנשחטו קודם פתיחת דלתות – פסולים, לכך אמר וסמך ידו על ראש קרבנו ושחטו... – לשון המורה ששתי הפעולות הללו, הסמיכה והשחיטה, יהיו יחדיו פתח אהל מועד – לאחר שנפתחו הדלתות, הגם שבסמיכה מצד עצמה אין קפידא בדבר, אך הלא צריך לסמוך סמיכה לשחיטה, ואם היתה הסמיכה קודם פתיחת הדלתות, נמצא מפסיק בין הסמיכה לשחיטה, שהריהו מחוסר פתיחה לצורך השחיטה (משך חכמה ויקרא ג, ב).

'ובמשכן – קודם שיעמידו לויים את המשכן ולאחר שיפרקו לויים את המשכן – פסולים' – ואם תאמר, אם כן אין כאן מחנה שכינה כלל, ותיפוק ליה שפסולים מדין 'יוצא' – הא ליתא, שהרי אמרו (סא): ונסע אהל מועד – אע"פ שנסע, אהל מועד הוא (גליונות קהלות יעקב)

'הוא עצמו אין נעשה אלא כפתח הפתוח' – יש גורסים 'בפתח הפתוח' – כלומר, כל עצמו של וילון אינו עשוי אלא לפתח פתוח, לצורך צניעות, וודאי אינו מבטל שם 'פתח' ממנו (חק נתן – בבאור דברי התוס'; שטמ"ק).

[וע' ב"ב צג: 'מנהג גדול היה בירושלים – מפה פרוסה על גבי הפתח, כל זמן שמפה פרוסה – אורחין נכנסין, נסתלקה המפה – אין הארחין נכנסין', הרי סימנו שהפתח פתוח ע"י פריסת מפה שהיא כעין וילון].

ע"ע בחדושי הנצי"ב.

'מאי לאו דאיכא קמיהו (גובה) שמונה...' – מדוע פרש המקשה כך ולא פרש כפשוטו, שהגובה עצמו שמונה – כי הוקשה לו מדוע נשתנה גובה שערים אלו משאר השערים שגובהם עשרים, לכך פרש 'גובהן שמונה' – שיש לפניהם הגבהה שמונה (פנים מאירות).

'...לא, דגבהו נינהו שמונה' – לא המשיכו בגמרא לדון בבעיה וגם לא סיימו ב'תיקו'. נראה מפני ששאלה זו אינה מעשית לדינא, שהרי אסור להוסיף על הבנין. והספק שנסתפקו בתחילה לא היה אלא לפי ההנחה שבנו גובה אצל הפשפושין, אבל לפי מה שדחו שלא היתה צורת הבנין כן – אין נפקותא בשאלה זו. ומובן לפי זה מדוע הרמב"ם השמיט בעיה זו (שפת אמת).

בליקוטי הלכות מ' היות והספק לא נפשט – יש להחמיר. ויש שכתבו בדעת הרמב"ם לקולא. ע' בספר יד דוד ובהערות המהדיר המצוינות שם.

דף נו

'תני תנא קמיה דרב נחמן, כל העזרה היתה קפ"ז...' – הרש"ש ז"ל תמה, הלא משנה מפורשת היא במדות בלשון זו ממש. ואין זו תימא, וכזה יש בחולין טו. 'תני תנא קמיה דרב, המבשל בשבת...'. והיא משנה בתרומות (ב,ג). וע' בסוף סוטה: 'אמר ליה רב יוסף לתנא, לא תתני עונה (המפורשת שם במשנה – 'משמת רבי בטלה עונה')... אמר ליה רב נחמן לתנא...'. ובירושלמי יומא פ"ג ד, ועוד.

ופעמים מצינו ששנו אותם התנאים לפני החכמים, משניות שלנו בנוסח אחר (עפ"י 'מחקרים בברייתא ובתוספתא' א,ג. עמ' 24).

'אמר רבא: לאכילה שאני' – לפי זה אפשר לפרש דברי הברייתא 'תוכן קודש' – לענין אכילה, ואין צורך לתירוץ שאמרו 'מדרבנן'. ואם כן, למסקנא אפשר שאין איסור אפילו מדרבנן בכניסה בטומאה לאותן לשכות (עפ"י חק נתן בשיטת הרמב"ם).

מה נחמד לפי"ז שנקט הרמב"ם (בהל' בית הבחירה ו,ח) את לשון הברייתא: 'תוכן קודש לאכילת קדשי קדשים' – הרי הוא כמפרש שלענין זה אמרו 'תוכן קודש'. ואולם המשך דבריו הוא 'אבל אין שוחטין שם קדשים קלים והנכנס לשם בטומאה – פטור', ולא כתב שמו תר להכנס. ומזה יש לדייק לאידך גיסא (כמו דייק ב"ד דוד') שקיים איסור דרבנן בהכנסת טומאה, דלא כהחק-נתן.

ויש מי שכתב שאף מצות עשה דאורייתא דשילוח טמאים, קיימת באותן לשכות (ע' בשו"ת אור שמח מד). ומשמע בספר קרית ספר (למבי"ט. בית הבחירה ו), שאותן לשכות נתקדשו אך לא בקידוש גמור ככל סדר קידוש העזרות, ולכן הן קדושות במקצת. וע' בספר באר יעקב (לגרמ"ש שפירא שליט"א. שבועות כ,ג) שהביא כמה סימוכין לשיטה זו.

הלכה כדעה ראשונה. ונראה שגם שמואל מודה שאם עשה כרב – כשר ולא עבר על 'בל תוסיף' (עפ"י זבח תודה. ע"ש).

דף נד

פב. א. האם יסוד המזבח היה מקיף את המזבח מארבע רוחותיו?

ב. היכן היו ממצים את דם עולת-העוף?

ג. כיצד היו בונים את קרנות המזבח?

א. לדברי רב, יסוד המזבח לא היה מקיפו מארבע רוחותיו אלא בצפון ובמערב, ועוד אמה אחת ברוח דרומית ואמה אחת ברוח מזרחית. וטעם הדבר, מפני שלא נבנה המזבח אלא בחלקו של בנימין. ואותו שטח במזרח ובדרום – של שבט יהודה היה.

לדברי לוי, היה היסוד מקיף מכל רוחות המזבח, אלא שבדרום מזרח לא היה משמש כיסוד למתן דמים. הרמב"ם (בית הבחירה ב, י) פסק כרב.

ב. מיצוי דם עולת העוף היה בקרן דרומית-מזרחית (משנה סד:), בחצי העליון של קיר המזבח. גם אם מיצה למטה מן הסובב, כל שהוא למעלה מחוט הסקרא – כשר. [ואפשר שהדם היה מתמצה ושותת על בליטה קטנה כנגד אותה הקרן – לדברי רב שלא היה שם יסוד].

שיירי הדם; לגרסת הר' חיים, היו שופכים מהעוף על אותה בליטה. ולדעת רבנו תם, לא היתה שפיכת שייריים בעולת העוף.

ג. בניית קרנות המזבח; הביאו תבנית שיש בה חלל אמה על אמה, והיו יוצקים לתוכה תערובת של אבנים מפולמות (= לחות. רש"י), סיד, קוניא (= אבר מהותך) וזפת (הגר"א מוחק 'זפת' וגורס 'גפסים'), ואחר כך היו מסירים את התבנית. ואולם לא היו ממלאים את הכל באותה תערובת אלא הניחו שם גם דברים אחרים והוציאו לפני היבוש, כדי שיהיו הקרנות חלולות (רב כהנא).

דף נה

פג. א. מה בין קדשי קדשים לקדשים קלים?

ב. האם קרבן שלמים הוא מקדשי קדשים או קדשים קלים?

ג. שלמי ציבור, לענין מה הוקשו לחטאת ולענין מה הוקשו לעולה?

ד. במה שונים קרבן תודה ואיל הנזיר משאר שלמים?

ה. האם העזרה כולה כשרה לשחיטת קדשים-קלים?

ו. שלמים ששחטם במצבים דלהלן, מה דינם? דלתות ההיכל נעולות; מוגפות; וילון תלוי בפתח ההיכל; גובה (-תל, וכדו') מפסיק בין מקום השחיטה לפתח ההיכל

ז. בת ישראל שנשאת לכהן – האם אוכלת בחזה ושוק?

א. קדשים קלים אין בהם מעילה; הרי הם יוצאים מן העזרה ונאכלים בכל מחנה ישראל, ולא רק לזכרי כהונה (ואת חזה התנופה... תאכלו במקום טהור אתה ובניך ובנותיך...).

קדשי קדשים יש בהם מעילה (קדשי ה'), ונפסלים ביציאתם מן העזרה, ואינם נאכלים אלא לזכרי כהונה בלבד. (... ואכלוה מצות אצל המזבח כי קדש קדשים הוא. ואכלתם אתה במקום קדוש כי חקך וחק בניך הוא מאשי ה'...).

ב. שלמי יחיד – קדשים קלים.

מלבד החלקים הקרבים על המזבח; האימורים לאחר זריקת הדם, והדם עצמו – קדשי קדשים הם (רש"י לעיל ג: ולהלן נו: עפ"י הגמרא להלן פט. ומעילה טו).

שלמי ציבור – קדשי קדשים.

ג. שלמי ציבור הוקשו לחטאת (ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת... ושני כבשים) – שאינם נאכלים אלא לזכרי כהונה, כחטאת (אבל לענין מתנות הדם – אין להקישן לחטאת, לפי שנתמעט בה אתה. תוס'). והוקשו לעולה (על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם) – מה עולה בצפון אף הם בצפון.

ד. קרבן התודה ואיל נזיר, זמן אכילתם ליום ולילה בלבד ולא שני ימים ולילה כשאר שלמים. התודה ואיל הנזיר באים עם חלות ורקיקים אשר חלק מהם מורם לכהנים והשאר לבעלים. (ואין הבדל לענין זמן האכילה, בין המורם מהם לכהנים, בין שאר הבשר הנאכל לבעלים).

ה. כל העזרה כשרה לשחיטת קדשים קלים, מלבד אחורי פתח אהל מועד, כי לא נתרבו אלא הצדדים ולא צדי צדדים (לפני אהל מועד). ולכך עשו פתחים ולולים, בבית החליפות ובקדש הקדשים, כדי שייחשבו צדדים ולא צדי צדדים.

ואם אותם פתחים היו מוגפים, לכאורה הוי 'צדי צדדין' ואינו כשר לשחוט שם. (עפ"י זבח תודה). לשכות הבנויות בעזרה, אין כשר לשחוט בתוכן, אפילו תוכן קדש (רש"י). לדעה אחת נתמעטו מקרא, ולדעה אחרת א"צ מיעוט מיוחד לכך).
ואם רואה מתוך הלשכה את פתח ההיכל – כשר (פנים מאירות. ואולם מה'זבח תודה' משמע לכאורה שאין הבדל, וכל שאין הלשכה כנגד פתח ההיכל פסול אפילו אם רואה משם).

ו. דלתות נעולות או מוגפות (גם אם יש בהם נקב. עתוס' נו סע"ב) – פסול. וילון פרוש על הפתח – כשר. גובה המפסיק – נסתפקו בדבר. הרמב"ם השמיט דין גובה.

ז. מפורש במשנה שאשת כהן אוכלת בחזה ושוק.

וכבר התחבטו בדברי הירושלמי (יבמות פרק 'הערל' ה"ו). ויש שפרשו שארוסה אינה אוכלת חזה ושוק (ע' אור שמח תרומות ו, ג; קהלות יעקב קדושין ה, א; זכר יצחק כו).

דף נו

פד. א. מהו שטח העזרה שנתקדש בקדושת 'מחנה שכינה'?

ב. מה דין החלונות ועובי החומה של חומות העזרה, וכן דין הלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקדש – לענין שחיטת קדשים קלים ואכילת קדשי קדשים, ולענין חיוב כניסה בטומאה לשם?